

Azimov Allaberdi Urinovich
katta o'qituvchi
Qarshi Iqtisodiyot va pedagogika universiteti
O'zbekiston

MEHNAT BOZORIDAGI O'ZGARISHLAR VA IQTISODIY RIVOJLANISH YO'LLARI

Аннотация. Mazkur tadqiqot mehnat bozoridagi zamonaviy o'zgarishlar va ularning iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini tahlil qiladi. Tadqiqot natijalari mehnat bozorini rivojlantirish va iqtisodiy siyosatni takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berishga qaratilgan.

Калит so'zlar: mehnat bozori, bandlik darajasi, ishsizlik, kasb-hunar ta'limi, ishchi kuchi migratsiyasi, ishchi kuchi sifati

Азимов Аллаберди Уринович
Старший преподаватель
Каршинский университет экономики и педагогики
Узбекистан

ИЗМЕНЕНИЯ НА РЫНКЕ ТРУДА И ПУТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. В данном исследовании анализируются современные изменения на рынке труда и их влияние на экономическое развитие. Результаты исследования направлены на предоставление практических рекомендаций по развитию рынка труда и совершенствованию экономической политики.

Ключевые слова: рынок труда, уровень занятости, безработица, профессиональная подготовка, миграция рабочей силы, качество рабочей силы.

Azimov Allaberdi
senior teacher

CHANGES IN THE LABOR MARKET AND PATHS OF ECONOMIC DEVELOPMENT

***Abstract.** This study analyzes current changes in the labor market and their impact on economic development. The results of the study are aimed at providing practical recommendations for the development of the labor market and the improvement of economic policy.*

***Keywords:** labor market, employment rate, unemployment, vocational training, labor migration, labor quality.*

Kirish. Bozor munosabatlari tizimida mehnat bozori muhim o‘rinni egallaydi. Mana shu bozorda mehnatga qobiliyatli kishilar va davlat biror bir jamoa va xususiy tashkilotlarning nomidan ish ko‘ruvchilar va ish beruvchilarning manfaati to‘qnash keladi. Mehnat bozorida vujudga keladigan munosabatlar yaqqol ifodalangan ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatga ega bo‘lib, ular mamlakat aholisi ko‘pchiligining muhim ehtiyojlariga daxldor bo‘ladi. Mehnat bozori mexanizmi orqali aholining ish bilan bandligi va mehnatga haq to‘lash darajalari belgilanadi. Mehnat bozorida ro‘y berayotgan jarayonlarning jiddiy oqibati ishsizlik bo‘lib, u umuman olganda salbiy hodisa hisoblansa ham, lekin amalda jamiyat hayotining muqarrar natijasidir. Mehnat va aholi ish bilan bandligi sohasida bozor aloqalarini rivojlantirish yangi va o‘xshash bo‘lmagan yondashishni, mehnat bozori elementlarini o‘rganishda muntazamlilikni, bozor kategoriyalari va tushunchalarining uslubiy bazasini yangilashni talab etadi. Iqtisodiyotni shakllantirish va rivojlantirish bo‘yicha choratadbirlarni amalga oshirish kelgusida aholini oqilona ish bilan bandligi sohasidagi institutsional tuzilmalar faoliyatlarini jadallashtirish va normativ- huquqiy bazalarini rivojlantirishni talab qiladi. Iqtisodiy taraqqiyot va inson salohiyatini rivojlantirishda aholini ish bilan bandligi muhim omil hisoblanadi. Aholini ish bilan bandligini ta‘minlash uning takror ishlab chiqarilishi uchun zarur shartdir. Chunki kishilarning

turmush darajasi, iqtisodiyot sohalari va tarmoqlari uchun kadrlar tanlash, tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish, ishga joylashtirish, ishsizlarni moddiy va psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash uchun qilinadigan sarflar aholini ish bilan ta'minlanishiga bog'liqdir. Shuning uchun aholini ish bilan bandligini ta'minlashning ijtimoiy-iqtisodiy va tashkiliy jihatlarini tadqiq etish bugungi kundagi ijtimoiy-iqtisodiy muammo sifatida alohida ahamiyatga ega va dolzarb mavzu bo'lib qolaveradi. Mehnat bozorining iqtisodiyotdagi o'rnini juda muhimdir, chunki u iqtisodiy tizimning asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Mehnat bozori ishchi kuchining taqdimoti va talabini, ishchilar va ish beruvchilar o'rtasidagi munosabatlarni tashkil etadi. Uning iqtisodiyotdagi asosiy o'rinlari quyidagilardan iborat:

1. Ishchi kuchining taqsimoti: Mehnat bozori odamlarning turli sohalarda ishlash imkoniyatlarini yaratadi. Bu orqali resurslar samarali taqsimlanadi, ya'ni har bir ishchi o'z mahorati va malakasiga mos ish joyida faoliyat yuritadi.
2. Ishsizlik darajasi: Mehnat bozori iqtisodiyotda ishchi kuchining talab va taklifiga qarab ishchilarni ishlashga jalb qiladi. Ishsizlik darajasi iqtisodiy holatni ko'rsatadi va uning o'zgarishi iqtisodiyotning ahvoriga ta'sir qiladi.
3. Ish haqi va maoshlar: Mehnat bozorida ishchilarga to'lanadigan maoshlar va ish haqi bozorning talab va taklifiga bog'liq. Bu esa iste'molchi talablarini shakllantiradi va iqtisodiy o'sish sur'atlariga ta'sir qiladi.
4. Malaka va ta'lim: Mehnat bozori ta'lim va malaka olishni rag'batlantiradi. Agar ishchi kuchi malakali bo'lsa, u yuqori daromadlar olishi mumkin va iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi.
5. Iqtisodiy o'sish: Mehnat bozorining samarali ishlashi iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, chunki ishchilar ishlab chiqarish jarayonida faol ishtirok etadilar. Yaxshi ishlayotgan mehnat bozori iqtisodiy resurslarni samarali taqsimlaydi va ishlab chiqarishning o'sishiga yordam beradi.

6. Migratsiya va mehnat bozorining globalizatsiyasi: Mehnat bozorida mamlakatlararo migratsiya va ishchilarni jalb qilish ham muhim ahamiyatga ega. Bu iqtisodiy integratsiya va global bozorlarning rivojlanishiga ta'sir qiladi.

Shu tarzda, mehnat bozorining iqtisodiyotda o'rni katta va uning samarali ishlashi iqtisodiy o'sish va farovonlikka to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi.

Mehnat bozori va iqtisodiy rivojlanish bir-biriga chambarchas bog'liq bo'lgan jarayonlardir. Ushbu sohalardagi o'zgarishlar ko'pincha milliy va global darajada iqtisodiy siyosat, texnologik taraqqiyot va demografik omillar bilan belgilab beriladi.

Quyida bu mavzularni tahlil qilamiz:

1. Mehnat bozoridagi o'zgarishlar

- **Texnologik inqilob:** Sun'iy intellekt, avtomatlashtirish va raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ko'plab sohalarda ish o'rinlarini o'zgartirmoqda. Ba'zi ish o'rinlari yo'qolib, o'rniga yangi, yuqori malaka talab qiluvchi kasblar paydo bo'lmoqda.

- **Ustuvor ko'nikmalar:** Ilg'or texnologiyalarni boshqarish, kreativlik va muammolarni hal qilish qobiliyati kabi yumshoq va texnik ko'nikmalar mehnat bozorida talabning asosiy tarkibiy qismiga aylanmoqda.

- **Masofaviy ishlash:** Pandemiya davridagi tajriba ko'p kompaniyalarni masofaviy ish modelini keng joriy etishga undadi, bu esa mehnat bozorini global darajada o'zgartirdi.

- **Demografik o'zgarishlar:** Aholining qarishi, yoshlarning o'sib borayotgan talab va ehtiyojlari, shuningdek, migratsiya oqimlari ishchi kuchining tarkibiga ta'sir qilmoqda.

2. Iqtisodiy rivojlanishning asosiy yo'nalishlari

- **Innovatsion iqtisodiyot:** Iqtisodiy rivojlanishning eng muhim harakatlantiruvchi kuchlaridan biri ilm-fan va texnologiyaga asoslangan innovatsiyalardir. Ular yuqori qo'shilgan qiymatga ega mahsulot va xizmatlarni yaratishga imkon beradi.

- Barqaror rivojlanish: Iqlim o'zgarishi va ekologik muammolarni hisobga olgan holda iqtisodiy rivojlanish modeliga o'tish muhim ahamiyatga ega. Bu yashil texnologiyalarni joriy etishni talab qiladi.
- Globallashuv va raqobat: Jahon bozorlarining birlashishi mamlakatlarni mahsulot va xizmatlarning sifatini oshirishga va narxlarni pasaytirishga undamoqda.
- Kichik va o'rta biznesning roli: Rivojlangan iqtisodiyotlarda KOB (kichik va o'rta biznes) iqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi asosiy omil hisoblanadi. Ular mehnat bozoriga sezilarli hissa qo'shadi.

3. O'zgarishlarning ijtimoiy ta'siri

- Ishsizlik darajasining o'zgarishi, ayniqsa avtomatlashtirish tufayli past malakali ishchilar uchun yangi muammolarni keltirib chiqaradi.
- Ijtimoiy tengsizlik masalalari chuqurlashishi mumkin, chunki yangi iqtisodiyot yuqori malakali ishchilar uchun ko'proq imkoniyatlar yaratadi.
- Ta'lim va qayta tayyorgarlik tizimlarini kuchaytirish iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash uchun zarur.

4. O'zbekiston misolida mehnat bozori va iqtisodiy rivojlanish

O'zbekistonda so'nggi yillarda iqtisodiy islohotlar mehnat bozoriga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda:

- Xususiy sektorni rivojlantirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali yangi ish o'rinlari yaratilmoqda.
- Yoshlar orasida bandlikni oshirish va ularni zamonaviy ko'nikmalar bilan ta'minlashga qaratilgan davlat dasturlari amalga oshirilmoqda.
- Mehnat migratsiyasi muammolarini hal qilish uchun malakali ish kuchini xorijiy bozorga yo'naltirish bo'yicha chora-tadbirlar ko'rilmoqda.

O'zbekistonda mehnat bozori va iqtisodiy rivojlanish bir-biriga chambarchas bog'liq bo'lib, mamlakatning umumiy iqtisodiy salohiyatini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Quyida ushbu mavzuni tahlil qilish uchun asosiy jihatlar yoritiladi:

1. Mehnat bozorining xususiyatlari

- Aholi tarkibi va demografik holat: O‘zbekiston aholisi yosh tarkibi bo‘yicha yuqori demografik potensialga ega. Bu esa mehnat bozorida ishchi kuchiga bo‘lgan talab va taklif o‘rtasidagi muvozanatni shakllantiradi.
- Rasmiy va norasmiy sektorda bandlik: Ko‘plab aholi norasmiy sektorda faoliyat yuritadi, bu esa iqtisodiyotning ma‘lum darajada soya iqtisodiyoti bilan bog‘liq ekanini ko‘rsatadi.
- Ishsizlik darajasi: Rasmiy statistik ma‘lumotlar ishsizlik darajasining pasayish tendensiyasini ko‘rsatadi, lekin norasmiy ish izlash amaliyoti keng tarqalgan.

2. Mehnat migratsiyasi va uning ta‘siri

- Tashqi mehnat migratsiyasi: Ko‘plab o‘zbekistonliklar chet elga, asosan Rossiya va Janubiy Koreyaga ish qidirib ketadi. Bu jarayon, bir tomondan, mehnat bozori bosimining kamayishiga yordam beradi, boshqa tomondan esa mamlakatga chet eldan pul o‘tkazmalari orqali iqtisodiy daromadni oshiradi.
- Ichki migratsiya: Shaharlarga bo‘lgan ichki migratsiya ishchi kuchining qayta taqsimlanishiga olib kelmoqda, bu esa urbanizatsiya jarayonini tezlashtiradi.

3. Iqtisodiy rivojlanishning ta‘siri

- Diversifikatsiya: O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligidan sanoat va xizmat ko‘rsatish sektorlariga o‘tish iqtisodiyotni diversifikatsiya qilishni rag‘batlantiradi. Bu esa yangi ish o‘rinlari yaratishga yordam beradi.
- Texnologik rivojlanish: Innovatsion texnologiyalarni joriy etish mehnat unumdorligini oshiradi, lekin past malakali ishchi kuchiga bo‘lgan talabni kamaytirishi mumkin.
- Tashqi investitsiyalar: Mamlakatda iqtisodiy o‘sishni ta‘minlash uchun to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar jalb qilinmoqda, bu esa yangi korxonalar va sanoat loyihalarini ochish imkoniyatini yaratadi.

4. Muammolar va imkoniyatlar

- Muammolar: Malakali ishchi kuchi yetishmasligi. Norasmiy bandlikning yuqoriligi. Ishsizlik darajasi bo‘yicha yoshlar va ayollarning o‘rni.

- Imkoniyatlar: Davlat dasturlari (masalan, “Har bir oila — tadbirkor” kabi loyihalar). Professional ta’lim va qayta tayyorlash dasturlarining rivojlanishi. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish orqali yangi sektorlarning yaratilishi.

5. Kelajak uchun istiqbollar. O‘zbekiston mehnat bozori va iqtisodiy rivojlanishini mustahkamlash uchun quyidagilar muhim:

- Ta’lim tizimini mehnat bozorining talablariga moslashtirish.
- Ish o‘rinlarini yaratish bo‘yicha davlat va xususiy sektor hamkorligini kengaytirish.
- Innovatsion va texnologik yechimlarni qo‘llab-quvvatlash.

Mazkur yo‘nalishlar mamlakatning iqtisodiy barqarorligini ta’minlashda va fuqarolarning turmush darajasini oshirishda muhim omil hisoblanadi.

Mehnat bozoridagi iqtisodiy rivojlanish va o‘zgarishlar jamiyatning umumiy iqtisodiy ahvoli, texnologiyalar rivoji, global tendensiyalar va mahalliy omillarga bevosita bog‘liq. Quyida bu mavzu bo‘yicha asosiy yo‘nalishlar va o‘zgarishlar haqida qisqacha ma'lumot:

1. Iqtisodiy rivojlanishning mehnat bozoriga ta'siri

- Ish o‘rinlari yaratish: Iqtisodiy o‘sish yangi sanoat va xizmat ko‘rsatish sohalarining rivojlanishiga olib keladi, bu esa yangi ish o‘rinlarining paydo bo‘lishiga xizmat qiladi.
- Ish haqi o‘sishi: Iqtisodiy barqarorlik va yuksalish mehnatkashlarning ish haqini oshiradi, bu esa aholining turmush darajasini yaxshilaydi.
- Sohalar o‘rtasidagi tengsizlik: Ayrim sohalar tezroq rivojlanganligi sababli, boshqa sohalarda ish haqi pastroq bo‘lib qolishi mumkin.

2. Texnologik taraqqiyot

- Avtomatlashtirish: Ko‘plab sohalarda ish jarayonlari avtomatlashtirilmoqda, bu esa an'anaviy ish o‘rinlarining qisqarishiga olib keladi, lekin yuqori malakali ishchilar uchun talab oshadi.
- Yangi kasblar paydo bo‘lishi: Sun'iy intellekt, IT, ekologik texnologiyalar kabi yangi sohalarda mutaxassislariga ehtiyoj ortmoqda.

- Uzoqdan ishlash: Raqamli texnologiyalar rivoji natijasida masofaviy ish ommaviylashdi, bu ishchi kuchi geografiyasini kengaytiradi.

3. Globalizatsiya ta'siri

- Migratsiya va chet eldagi ishchi kuchi: Ishchilar boshqa mamlakatlarga borib ishlash imkoniyatiga ega bo'lishmoqda. Bu milliy mehnat bozorida tanlovni oshiradi, lekin mahalliy ishchilar uchun raqobatni kuchaytiradi.
- Chet el investitsiyalari: Global kompaniyalar tomonidan mahalliy bozorga investitsiyalar jalb etilishi yangi ish o'rinlarini yaratadi.

4. Mehnat bozoridagi o'zgarishlar

- Moslashuvchanlikning oshishi: Ishchilar va ish beruvchilar o'rtasidagi shartnomalar ko'proq moslashuvchan bo'lib bormoqda, qisqa muddatli shartnomalar yoki soatbay ishlar keng tarqalmoqda.
- Malaka oshirish zaruriyati: Mehnat bozori tez o'zgarayotgani sababli doimiy ravishda yangi bilim va ko'nikmalarni egallash zarurati oshmoqda.
- Gen-Z va Milleniallarning ta'siri: Yangi avlodlar ishda shaffoflik, maqsadli faoliyat va texnologik qulayliklarni talab qilmoqda.

5. O'zbekiston mehnat bozorida o'zgarishlar

- Demografik omillar: Yoshlarning ko'pligi bozorni faolroq va dinamik qiladi, lekin ish o'rinlari yetarli emasligi muammolarni keltirib chiqaradi.
- Davlat dasturlari: Bandlikni ta'minlash va yangi ish o'rinlarini yaratishga qaratilgan loyihalar amalga oshirilmoqda (masalan, "Har bir oila – tadbirkor" dasturi).
- Xususiy sektorning o'sishi: So'nggi yillarda xususiy sektor rivojlanmoqda, bu yangi ish o'rinlarini taqdim etadi.

Xulosa. Mehnat bozori doimiy ravishda o'zgarib turadi va ushbu o'zgarishlarga moslashish uchun ishchilar malaka oshirishga, ish beruvchilar esa moslashuvchan strategiyalarni qabul qilishga majbur. Iqtisodiy siyosat, texnologik innovatsiyalar va global tendensiyalar ushbu jarayonga asosiy ta'sir

ko'rsatadi. Mehnat bozori va iqtisodiy rivojlanishning samaradorligini ta'minlash uchun:

1. Ta'lim tizimini zamonaviy mehnat bozorining talablariga moslashtirish.
2. Innovatsiyalarni rag'batlantirish va barqaror rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish.
3. Ijtimoiy himoya tizimini kuchaytirish va yangi o'zgarishlarga moslashishga yordam berish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ochilova N. A. Farming Management and their Economic Efficiency //Innovation in the Modern Education System. – 2023. – T. 3. – №. 28. – С. 177-184.
2. Ochilova N. A. Economic performance of dehqan farms in kashkadarya region //GWALIOR MANAGEMENT ACADEMY. – 2022. – T. 117.
3. Akramovna O. N. SCIENTIFIC ON INCREASING THE EFFICIENCY OF CROP PRODUCTION ON FARMS AND PEOPLE'S HOMESTEADS RECOMMENDATION ANALYSIS // " ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. – 2022. – С. 300-303.
4. Samiyeva G. Ijtimoiy sohada maqsadli jamg 'armalar va ijtimoiy fondlar faoliyatini takomillashtirishning xorij tajribasi //THE INNOVATION ECONOMY. – 2024. – T. 2. – №. 02.
5. Самиева Г. АҲОЛИ ФАРОВОНЛИГИНИ ОШИРИШДА ИЖТИМОЙ ИНФРАТУЗИЛМАНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АҲАМИЯТИ //Nashrlar. – 2023. – С. 509-511.
6. Самиева Г. Т. ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В ПОВЫШЕНИИ БЛАГОСОСТОЯНИЯ НАСЕЛЕНИЯ //Экономика и социум. – 2024. – №. 2-1 (117). – С. 1341-1345.
7. Shodmonovna F. S., Negmatovich Y. N. THE ROLE OF LIVESTOCK REFORM IN THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY'S ECONOMY. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal [Электронный ресурс].

8. Fayziyeva S., Samiyiva G., Yuldosheve S. Ensuring food safety in Uzbekistan and its forecasting //BIO Web of Conferences. – EDP Sciences, 2023. – Т. 71. – С. 01072.
9. Хо‘jaqulova N. Dorivor o‘simliklarni yetishtirish va qayta ishlashda davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning ahamiyati. – 2023.
10. Хо‘jaqulova N. Dorivor o‘simliklarni yetishtirish va qayta ishlashda klaster-kooperatsiya tizimi samaradorligini oshirish masalalar. – 2023.
11. Khujakulova N. R. Economic Efficiency of Using Innovative Technologies In the Cultivation of Medicinal Plants //The Journal of Economics, Finance and Innovation. – 2023. – С. 198-202.
12. Юлдошева Ш. А. ЗНАЧЕНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В СИСТЕМЕ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА //Экономика и социум. – 2022. – №. 10-1 (101). – С. 794-800.
13. Юлдошева Ш. А. САНОАТ КОРХОНАЛАРИ САМАРАЛИЛИГИНИ ОШИРИШ БЎЙИЧА ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ //Экономика и социум. – 2023. – №. 11 (114)-1. – С. 1168-1172.
14. Юлдошева Ш. А. ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФАКТОРОВ, ВЛИЯЮЩИХ НА ОБСЛУЖИВАНИЕ В ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ //Экономика и социум. – 2022. – №. 12-1 (103). – С. 1158-1165.